Petru BUTUC
Institutul de Filologie al AŞM
(Chişinău)

MOTIVAȚIA NORMELOR LITERARE LA NIVEL SINTACTIC

The literary rules motivation on the syntactic level

Abstract: The researcher's interest for the literary norms on the syntactic level is ascending, this domain becoming more topical. From the theoretical point of view, the literary norms are easily assimilated, but, from applicational point of view, there come out only schematic results. The literary norms in syntax, comparing to norms of the other liguistc levels, do not result as a system of strict mathematical rules, but just as a knowledge system of the speaker, considering the spoken language in writting. Therefore, the level of knowledge of the literary syntactic rules come out of the ability to build communicative units according to the structural, grammatical and semantic convention of the language, all of these being a result of logical motivations. These are the aspects raised in the current article.

Key words: syntactic norm, expression meanings, literary norm, variability, logical and semantic motivation.

Rezumat: Normele literare la nivel sintactic, în raport cu normele celorlalte compartimente, nu constituie un sistem de reguli stricte şi rigide, ci doar un cod de cunoştinţe şi competenţe, privind limba sub aspect comunicativ. De aceea, indiciul posedării normelor sintactice literare constă în capacitatea de a construi unităţi comunicativ-informative, în conformitate cu spiritul stilistico-sintactic şi structural-gramatical al limbii, toate având un temei logico-semantic.

În sintaxă, normele sunt acte ale intelecţiunii vorbitorului, ce depind de nivelul posedării limbii şi de capacităţile de însuşire a subtilităţilor de exprimare. De intelecţia fiecărui vorbitor în parte depinde reuşita comunicării lui la nivel sintactic, atât în scris, cât şi oral.

Cuvinte-cheie: normă sintactică, mijloace de exprimare, normă literară, variabilitate, factor logico-semantic etc.

În ultimele decenii, interesul faţă de normele literare la nivel sintactic intră tot mai mult în atenţia cercetătorilor, devenind astfel un aspect foarte actual al ştiinţei despre limbă. Încercările de a generaliza însă lucrurile din domeniul dat demonstrează faptul că, din punct de vedere teoretic, aproape toate noţiunile pot fi uşor însuşite, dar,

BDD-A27855 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:03 UTC)

din punct de vedere practic, ceea ce este cu referire la analiza şi sinteza materialului faptic, mai rămân a fi încă multe doar schematice; acestea fiind o expresie a specificului propriu-zis al sintaxei, ca nivel ce reprezintă limba sub aspect comunicativ.

Legile normelor literare în sintaxă corelează cu toate formele de manifestare funcțională a limbii: cu dialectismele şi profesionalismele, cu stilurile ei literare, cu fondul popular al limbii şi cu straturile periferice. În sintaxă, multitudinea formelor de exprimare a valorilor comunicativ-informative constituie o particularitate distinctă, eficientă şi chiar necesară pentru evoluția şi dezvoltarea limbii. Această categorie lingvistică, numită în literatura de specialitate categorie a variabilității formelor structural-gramaticale, în virtutea funcționării ei la nivel sintactic, a devenit un indiciu al bogăției, al flexibilității şi al maliabilității semantico-funcționale, ceea ce îi asigură limbii, în permanență, o dezvoltare din interior. Anume în baza multiplelor variante structurale, care, de fapt şi de regulă, creează puntea de trecere de la o calitate la alta, trebuie să fie determinate şi stabilite normele literare în sintaxă, unde factorul logico-semantic este decisiv în toate situațiile de comunicare, alcătuind condiția-cheie [1].

Totodată, exactitatea alegerii tuturor normelor literare ale compartimentului dat e necesar să fie, pe de o parte, corespunzătoare scopului comunicării, iar, pe de altă parte, să nu depăşească diapazonul normativ al sintaxei. Aceasta înseamnă că fiecare regulă, a oricărei unități sintactice, propoziționale şi frastice, trebuie să constituie expresia reală a spiritului comunicativ-informativ al limbii, reprezentat prin sintaxă.

Normele literare în sintaxă, în raport cu normele celorlalte niveluri (fonetică, lexicologie şi morfologie), „nu alcătuiesc un sistem de reguli stricte, algebrice, ci doar un cod de cunoştințe şi competențe ale vorbitorului, privind limba sub aspect comunicativ” [2]. În acest temei, indiciul posedării normelor sintactice literare provine din capacitatea vorbitorului de a construi unități comunicative, în conformitate cu sistemul structural-gramatical şi cu spiritul stilistico-sintactic al limbii, toate fiind necesare doar în baza motivațiilor logice şi semantice, ceea ce înseamnă că, nu numai în vorbire, dar şi în scriere, e necesar să se respecte anumite rigori ale formulărilor lingvistice ale gândurilor.

Fazele comunicării prin limbă sunt parcurse instantaneu de orice vorbitor, care, în orice situație sintactică, selectează cuvintele şi construcțiile în context cu situația de vorbire. În acest temei teoretico-aplicativ, normele literare la nivel sintactic sunt concepute şi percepute „ca un sistem real de unități, pregătite aprioric în conştientul şi subconştientul tuturor vorbitorilor, asigurând, de fapt, o permanență a activității comunicativ-verbale a omului”. În sintaxă „normele literare sunt acte ale intelecțiunii vorbitorului, ce depind de fiecare vorbitor în parte, de nivelul posedării limbii şi de capacitățile de însuşire a subtilităților de exprimare prin limbă” [3]. De intelecția fiecărui vorbitor în parte depinde reuşita comunicării lui la nivel sintactic.

În contextul discuțiilor noastre despre specificul neliniar, nematematic al sintaxei, în raport cu normele ei literare, caracteristicile determinate de cercetătorul francez Jozeph Vendryes sunt dintre cele mai persuasive: „Idealul logic al fiecărei limbi ar fi să aibă, la nivel sintactic, doar o singură formă de exprimare pentru fiecare funcție aparte

BDD-A27855 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:03 UTC)

şi numai o singură funcţie pentru fiecare formă," iar, „dacă acest ideal ar fi realizabil, limba ar căpăta o configuraţie identică algebrei". Faptul însă, că unităţile sintactice, în configuraţia lor, „sunt lipsite de exactitatea formelor din algebră," susţine în continuare lingvistul, „nu este un neajuns, ba, dimpotrivă, este o putere a limbii, de vreme ce limba vie alcătuieşte un sistem dinamic, activ, în care prezentul coexistă cu rămăşiţele trecutului şi cu germenii viitorului" [4].

De atâta şi, la elaborarea şi stabilirea normelor literare la nivel sintactic, e necesar să se ţină cont în permanenţă de specificul imanent şi firesc al sintaxei, în caz contrar, pot fi create unele situaţii contradictorii ale comunicării orale şi scrise, situaţii prin care ar putea fi denaturat spiritul comunicativ, real al limbii. Nerespectarea particularităţilor definitorii ale sintaxei poate crea uneori inconsecvenţe logice şi semantice între norme, alteori chiar una şi aceeaşi normă poate comporta un caracter contradictoriu, situaţie, în care, de cele mai multe ori însă este incorect efectuată ordonarea sintagmatică dintre cuvinte în propoziţie sau dintre propoziţii în frază. Pentru a evita aceste compromisuri, e necesar ca, în toate situaţiile sintactice, contextul logico-semantic să alcătuiască motivaţia de rigoare, contextul să fie reperul de bază, condiţia *sine qua non* [5].

O abatere de la norma literară, de la specificul sintagmatic al limbii române, are loc, după părerea noastră, şi atunci când nu este corect efectuat acordul dintre subiectul propoziţiei şi predicatul ei, mai bine zis, în situaţiile sintactice când subiectul propoziţiei este un bloc alcătuit din două elemente constituente, în care, în calitate de determinat, apare substantivul colectiv *majoritatea* (*majoritatea elevilor, majoritatea studenţilor*), iar acordul se face cu primul component al îmbinării (cu substantivul *majoritatea*), şi nu cu cel de-al doilea, care este purtătorul de facto al sensului informativ de bază. Din această cauză, în ultimii ani, auzim tot mai des formulări sintactice de tipul: *Majoritatea parlamentarilor a votat această lege* sau *Majoritatea orheienilor este încântată de primarul lor.*

În astfel de situaţii, spiritul sintactic al limbii române ar cere ca predicatul propoziţiei să se acorde în persoană, număr şi gen cu cel de-al doilea component al acestui tip de bloc sintactic al subiectului, cu substantivele la numărul plural (*parlamentarilor, orheienilor*), întrucât anume aceste substantive sunt purtătoarele semnificaţiei substanţiale, informative ale subiectului logic. Anume în acest al doilea element se conţine informaţia despre veritabilii agenţi ai acţiunii verbului-predicat. Substantivul *majoritatea* doar imprimă o nuanţă de sens informativ în paralel cu cel de bază: valoarea semantico-sintactică de colectivitate. Dacă substantivul colectiv (*majoritatea*) ar apărea, de sine stătător, cu funcţie de subiect, agentul logic, propriu-zis, al acţiunii verbului-predicat ar necesita să fie anunţat de contextul alineatului sau de cel al textului, în general, în caz contrar, informaţia devine neclară şi incompletă: *Majoritatea a votat această lege. Majoritatea este încântată de primarul lor.* Enunţând aceste propoziţii, ascultătorul, firesc, ar trebui să întrebe cine alcătuieşte această majoritate, întrucât vorbitorul nu l-a anunţat despre care majoritate este vorba.

Cu totul altă situaţie ar fi atunci când formulăm o propoziţie în care funcţia de subiect o îndeplineşte doar cel de-al doilea component (*parlamentarii*, *orheienii*):

BDD-A27855 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:03 UTC)

Parlamentarii au votat o nouă lege. Orheienii sunt încântați de primarul lor. În atare context sintactic, informația este completă din start şi clară numai pe baza acestui conținut informativ al propoziției, nemaiavând nimeni nevoie de niciun alt context, pentru a i se face o precizare, o clarificare în acest sens.

În astfel de situații de limbă, când se stabilesc acorduri între subiect şi predicat, categoric dispunem de raporturi sintactice, întrucât ele se realizează doar la nivel de propoziție, ceea ce, după părerea noastră, cere ca şi problema dată să fie tratată doar de pe poziții sintactice, căci numai aplicând criteriul logico-semantic şi funcțional, care este primordial la analiza sintactică a părților de propoziție, putem uşor determina că, în respectivele situații de limbă română, este vorba de acordul semantic prin atracție, care intervine atunci „când sensul cuvântului sau al unui grup de cuvinte determină categoria gramaticală a cuvântului următor". Fenomenul dat se produce atunci „când în funcție de subiect apare un substantiv colectiv, «susținut» de un alt substantiv, la plural," [6] care anume el impune predicatului categoria numărului: *Majoritatea elevilor au ascultat cu interes prelegerea profesoarei.*

Acordul semantic prin atracție are loc când indicii gramaticali ai verbului-predicat se conformează categoriilor gramaticale ale celui mai apropiat component al subiectului dezvoltat, cum ar fi şi în exemplele: *Pomii şi viile erau îngălbenite* şi *Viile şi pomii erau îngălbeniți*. Atare acord dintre subiect şi predicat îl face intuitiv orice bun vorbitor de limbă română, chiar dacă nu are vreo instruire în prealabil privind normele literare în sintaxă.

În textele literar-artistice, îndeosebi cele ce au la bază limba populară, sintagmele cu substantivul colectiv *majoritatea* au fost şi rămân a fi mai puțin practicate, locul lor fiind asigurat de unele echivalente structurale, care, de asemenea, dispun de substantive colective. Acestea fiind: *o mulțime de..., o droaie de..., o parte de..., un cârd de...* ş.a. Invocăm doar câteva exemple*: O mulțime de balauri au ieşit din ladă şi pe loc au mâncat pe babă cu fată cu tot...* (*I. Creangă*); *Cât şi văd că dintr-un nour des, ies o mulțime de draci fioroşi.* (*C. Negruzzi*); *În uşă păzeau o mulțime de dorobanți şi ciohodari.* (*Al. Hâjdău*); *O droaie de cătane călări... au trecut în vremea copilăriei mele, cu săbiile scoase, prin Humuleşti, spre mănăstirile de maice, după Nătălița cea frumoasă.* (*I. Creangă*); *O parte de stele pribage se iveau unde şi unde printre nori.* (*C. Negruzzi*)

După cum vedem, verbul-predicat se acorda totuşi cu substantivul la numărul plural, ceea ce, după părerea noastră, este suficient să ne oblige să fim în prezent mult mai consecvenți la elaborarea normelor literare sintactice, norme care necesită să fie întocmite şi în spiritul istoric şi clasic al limbii române literare.

În cazul când facem acordul verbului-predicat în persoană, număr şi gen cu primul component al sintagmei, cu substantivul colectiv *majoritatea*, putem duce lucrurile în impas, deoarece apar şi unele situații care, deşi sunt nişte excepții, ne contrazic radical regula acordului cu primul component, cu substantivul colectiv *majoritatea.* Bunăoară, considerând a fi corectă formularea *Majoritatea militarilor era prezentă*, cum vom

BDD-A27855 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:03 UTC)

motiva atunci o altă situaţie sintactică, prin care s-ar cere o excepţie motivată totuşi de spiritul sintactic al limbii noastre: *Majoritatea militarilor erau înalţi, frumoşi*, dar nicidecum nu ni s-ar da limba să zicem: *Majoritatea militarilor era înaltă.* sau *Majoritatea militarilor era frumoasă.*

În sintaxă toate situaţiile, chiar şi excepţiile, necesită o motivaţie logică şi semantică, o motivaţie consecventă, provenită dintr-o continuitate istorică a limbii vorbite. În cazul acordului gramatical cu cel de-al doilea component (*Majoritatea militarilor erau înalţi, frumoşi*), intuiţia şi spiritul propriu-zis al limbii române ne insuflă ideea acordului numai şi numai cu acest al doilea component. Această variantă de normă literară are un temei semantico-sintactic, o motivaţie logică, deoarece este o expresie a intelecţiei fiecărui bun vorbitor de limbă română. Acordul cu substantivul colectiv *majoritatea* ar fi însă o regulă lipsită de consecvenţă, care ar contrazice, în general, normele literare ale limbii române, la nivel sintactic.

În continuare, susţinem că şi utilizarea incorectă a prepoziţiilor, nu numai în scris, dar şi în vorbire, de asemenea generează cazuri de nerespectare a normelor literare la nivel sintactic, întrucât prepoziţiile fac parte din categoria instrumentelor gramaticale, care asigură legătura dintre o parte secundară de propoziţie şi termenul ei regent (dintre determinat şi determinant) [7]. Dacă omitem prepoziţiile din sintagme, regentul şi subordonatul lor încetează a se mai afla în raport comunicativ, sintactic, rămânând a fi doar două cuvinte cu caracter denominativ al unor noţiuni sau obiecte, iar sintagma din care face parte devine o simplă alăturare de cuvinte: *masă lemn*, în loc de *masă de lemn* sau *cumpăna fântână*, în loc de *cumpăna de la fântână* ş.a.

Din punct de vedere structural-gramatical, prepoziţiile sunt unităţi morfologice, iar, din punctul de vedere al funcţiei şi rolului lor în propoziţie, ele sunt unităţi sintactice, deoarece, atât aspectul morfologic al prepoziţiilor, cât şi cel sintactic se manifestă în cadrul propoziţiei *idem per idem*, unul prin altul, împreună şi nicidecum individual, separat unul de altul. Prepoziţiile nu se pot manifesta ca unităţi morfologice în afara sintaxei, în afara funcţionării lor în sintagme şi enunţ [8]. Individualitatea morfologică a prepoziţiilor este asigurată de comportamentul lor la nivel sintactic, cu atât mai mult că toate prepoziţiile au capacitatea de a exprima mai multe raporturi, în funcţie de cuvântul determinat şi de context. De aceea, folosirea corectă a respectivelor instrumente gramaticale, a prepoziţiilor, constituie şi un indiciu primordial al respectării normelor literare sintactice, care nu admit întrebuinţarea abuzivă, bunăoară, a prepoziţiei „la”, în loc de prepoziţia „în”, ca în sintagmele*: lucrează la Italia, la Franţa, la Canada...*, în loc de *lucrează în Italia, în Franţa, în Canada* ş.a.

Mai mult decât atât, mari abateri de la normele literare sintactice sunt şi cazurile când unele unităţi sintagmatice apar fără prepoziţia „de”, atât în sintagme cu atribute cantitative (douăzeci kilograme, în loc de douăzeci de kilograme; douăzeci şi patru grade, în loc de douăzeci şi patru de grade; o sută lei, *în loc de* o sută de lei ş.a.), cât şi în alte construcţii sintactice, cum ar fi: *facultatea pedagogie*, în loc de *facultatea de pedagogie*; *secţia planificare*, în loc de *secţia de planificare* ş.a. Din respectiva

BDD-A27855 © 2018 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:03 UTC)

cauză a nefolosirii prepoziției „de”, în unele piețe comerciale pot fi văzute unele etichete formulate şi mai deocheat: *carne vacă*, în loc de *carne de vacă; brânză oaie*, în loc de *brânză de oaie* ş.a.

Amploarea intensivă a respectivelor variante îşi au expresia în acțiunea sintetismului lingvistic în defavoarea analitismului firesc al limbii noastre, fenomen ce provine îndeosebi sub influența limbii ruse, dar şi a limbii engleze. Perspectivele înlăturării însă a unor atare devieri de la normele literare sintactice pot fi clare numai dacă s-ar insista pe respectarea strictă a normelor la nivel sintactic, întrucât, în atare situații delicate de sintaxă a limbii române, este importantă, evident, nu opoziția în sine a formelor prepoziționale față de cele neprepoziționale, dar schimbarea corelației dintre destinația semantică a construcțiilor şi a mijloacelor de exprimare.

Neutilizarea prepoziției „de”, în atare construcții, reprezintă nişte manifestări nemotivate atât din punct de vedere sintactic, cât şi semantic. În respectivele raporturi sintagmatice, limba ar trebui să fie direcționată nu întru diferențierea formelor structural-gramaticale, dar în integrarea lor pentru consolidarea motivată a normelor literare, ca expresii fireşti ale sintaxei limbii române actuale. Prin neutilizarea prepoziției „de” sunt create complicații privind procesul dialectic al dinamicii generale a limbii române şi al evoluției sistemului ei sintactic. Normele sintactice literare trebuie să intre nemijlocit într-o corelație corectă doar cu formele lor sinonimice, şi nicidecum cu unele variante străine, care pot fi incompatibile şi nemotivate nu numai din punct de vedere semantic, dar şi logic. Dacă facem abstracție de prepoziția „de” în unele îmbinări de cuvinte, provocăm, într-un fel, o îmbătrânire artificială a acestei părți de vorbire, orientând greşit limba română spre sintetism.

Referitor la necesitatea întrebuințării prepoziției „de”, regretatul profesor moscovit Ruben Budagov susținea că, „deşi în limbile analitice prepoziția «de» nu dispune de sens lexical, totuşi ele sunt unități foarte semnificative, de vreme ce în propoziții şi în îmbinări de cuvinte îndeplinesc variate funcții sintactice. De aceea, lipsa sensului lexical al acestei părți de vorbire este, la nivel sintactic, completată prin sensuri comunicativ-informative, ceea ce marchează o strânsă corelație între lexic şi sintaxă; această corelație însă trebuie percepută corect: lexicul nu trebuie să fie suprapus cu sintaxa, deoarece ar minimaliza noțiunea de sintaxă şi ar lipsi-o de categoriile ei conținutale, foarte importante” [9].

În concluzie, susținem că normele literare sintactice ale limbii române actuale necesită să aibă la bază motivații din punct de vedere logic şi semantic, motivații care să provină din spiritul imanent al limbii noastre, spirit care să alcătuiască expresia evoluției şi dezvoltării sistemului gramatical românesc.

Or, motivațiile normelor literare la nivel sintactic sunt, de fapt, depozitate în psihicul lingvistic al fiecărui vorbitor. De atâta şi formulările corecte şi cele mai creative constituie în permanență un indiciu al măiestriei lingvistice a fiecărui vorbitor, un marcher al individualității lingvistice la nivel sintactic.

BDD-A27855 © 2018 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:03 UTC)

Referințe bibliografice

1. Zolotova G. A., *O haractere normî v sintaksise// Sintaksis i norma*, Moscova: Izdatelistvo Nauca, 1974, p. 147.

2. Zolotova G. A., *Ibidem*, p. 148.

3. Zolotova G. A., *Ibidem*, p. 150.

4. Jozeph Vendryes, *Iazâk*, Moscova: Izdatelistvo „Nauka", 1967, p. 146-148.

5. Anatol Ciobanu, *Sintaxa şi semantica*, Chişinău: Ştiința, 1987, p. 50-51.

6. *Limba moldovenească* (*română*) *literară contemporană*, Autori: Matcaş N., Târița Z., Iavorschi N., Chişinău: Lumina, 1987, p. 277-280.

7. *Gramatică uzuală a limbii române*, Redactori responsabili: Mioara Avram şi Silviu Berejan, Chişinău: Litera Educațional, 2001, p. 246-248.

8. Budagov R. A., *Shodstva i neshodstva mejdu rodstvennâmi iazâcami*, Moscova: Nauca, 1985, p. 33.

9. Budagov R. A., *Ibidem*, p. 33.

BDD-A27855 © 2018 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 23:02:03 UTC)